

Tytus Jaskułowski, *Ostatnie miesiące NRD*

Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2010, ss. 502.

Autor książki jest doktorem politologii, pracownikiem naukowym na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie, znanym autorem m.in. kilku ciekawych i wartościowych monografii dotyczących Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Recenzowana książka stanowi próbę usystematyzowania, opisu oraz analizy historii politycznej jednego z mało znanych w literaturze okresu ostatnich siedmiu miesięcy istnienia NRD. Jest to okres od 18 marca 1990 roku, tj. pierwszych i zarazem ostatnich wolnych wyborów parlamentarnych w tym kraju, do 3 października 1990 roku, czyli przystąpienia NRD do RFN. Przez ponad pół roku NRD była, choć nie w pełni suwerennym, demokratycznym państwem prawa, które musiało borykać się z ogromem problemów politycznych i gospodarczych okresu transformacji.

Autor zauważa, że niezbędne procesy reform nie służyły jedynie transformacji, ale były również koniecznym etapem przygotowań do symbolicznego zakończenia zimnowojennego podziału Europy, tzn. do zjednoczenia Niemiec.

Ostatni okres istnienia Niemiec Wschodnich budzi w środowisku naukowców zajmujących się problematyką niemiecką skrajne reakcje i opinie. Jednak okazuje się, że podjęty przez autora temat – polityka wewnętrzna NRD, choć niezmiernie ważny, podobnie jak polityka za-

graniczna, dla zjednoczenia Niemiec i późniejszego rozwoju tego państwa – nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w polskiej i obcojęzycznej literaturze przedmiotu. Najczęściej ogranicza się ona albo do sygnalizowania tylko najważniejszych wydarzeń z 1990 roku, aby ukazać tło zjednoczenia Niemiec lub też brakuje w niej szerszej oceny polityki NRD, albo ujmuje się to zagadnienie z perspektywy RFN, unikając przyjmowania punktu widzenia NRD, a tym samym niedocenia osiągnięć ostatniego rządu NRD w procesie unifikacji z RFN – negocjowaniu warunków zjednoczenia. Ostatniemu rządowi NRD i jej przedstawicielom w negocjacjach ze stroną zachodnioniemiecką zarzucano brak kwalifikacji, uległość i spolegliwość wobec RFN, rzekome przyjęcie dyktatu ze strony silniejszego sąsiada względnie doprowadzenie do utworzenia z NRD zachodnioniemieckiego protektoratu.

Deficyt badań w tej dziedzinie skłonił autora do napisania książki, która tym samym włącza się do dyskusji wywołanej w 18 rocznicę zjednoczenia Niemiec przez tygodnik „Die Zeit” na temat, jakie było prawdziwe życie w państwie rządzone przez Niemiecką Socjalistyczną Partię Jedności, w tym życie w ostatnich miesiącach istnienia tego socjalistycznego państwa.

Praca opiera się na dwóch głównych tezach, które przewijają się w całej pracy. Tezy te dotyczą sytuacji wewnętrznej NRD w ostatnim półroczu jej istnienia. Pierwsza: Autor jest przekonany, że nie było żadnej alternatywy dla jak najszybszego zjednoczenia obydwu państw niemieckich – RFN i NRD. Wstrzymanie tego procesu oraz próba przeprowadzenia hipotetycznej „trzeciej drogi rozwoju” NRD, doprowadziłyby ten kraj do rychłego bankructwa, a zarazem mogłoby dojść do niekontrolowanego wybuchu przesilenia politycznego, który mógłby zachwiać kształtującym się nowym demokratycznym porządkiem w Europie Środkowo-Wschodniej. Druga: Wielu autorów zajmujących się tą tematyką twierdzi, iż ostatni rząd wschodnich Niemiec był nieudolny i wiele jego decyzji należałoby uznać za nieudane, niekorzystne dla tego kraju i jego obywateli. Natomiast Jaskułowski jest odmiennego zdania i uważa, że dzięki zdolnościom negocjacyjnym przedstawicieli ostatniego rządu NRD pod przewodnictwem Lothara Maizière’a udało się im zawrzeć bardzo korzystne umowy międzynarodowe, które moż-

na zaliczyć do najbardziej udanych w całej historii istnienia tego państwa. Przez pół roku NRD pozbyła się 75% swoich długów, przyjęła nowoczesne demokratyczne zachodniemieckie prawo i walutę, aż w końcu w formie pięciu nowych krajów związkowych przyłączyła się do trzeciej światowej potęgi gospodarczej – RFN. Autor książki twierdzi, że z powodu nieuchronnych problemów transformacyjnych, chociażby z powodu zmiany mentalności społecznej, nie można zarzucać temu rządowi, że wynegocjował takie a nie inne warunki zjednoczenia.

Książka składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy rozdział stanowi wprowadzenie do uwarunkowań historii politycznej Wschodnich Niemiec do roku 1989. Autor w sposób syntetyczny przedstawia rozwój systemu rządów, opozycji oraz przebieg „pokojoyej rewolucji”. Następny rozdział ukazuje okres bezpośredniego przygotowania pierwszych w historii NRD wolnych wyborów parlamentarnych i powołanie ostatniego rządu NRD. W trzecim rozdziale autor opisuje pięciomiesięczny okres istnienia tego rządu oraz wejście umowy o unii walutowej z Republiką Federalną Niemiec. Czwarty rozdział został poświęcony ostatniej fazie istnienia NRD, rozpadowi koalicji rządowej i wynegocjowaniu układu zjednoczeniowego oraz bezpośrednim przygotowaniom do unifikacji – połączenia obydwu państw niemieckich w jedno niemieckie państwo. Ogólnie rzecz biorąc, trzy ostatnie rozdziały ukazują poszczególne fazy rozwoju Niemieckiej Republiki Demokratycznej od marca 1990 roku. Należy dodać, iż w każdym rozdziale poddano osobnej analizie pracę rządu Lothara Maizière’a, parlamentu NRD, rozwoju systemu partyjnego tego państwa, a także wydarzenia kluczowe dla tego kraju, jakimi były przede wszystkim powołanie i rozpad koalicji, negocjacje nad traktatami unifikacyjnymi czy też przebieg pierwszych wolnych wyborów parlamentarnych i lokalnych. Natomiast autor nie zajmuje się w książce dyplomatycznymi aspektami odtworzenia jedności Niemiec w 1990 roku. Tym wydarzeniom poświęcił jedną ze swych wcześniejszych monografii¹. W recenzowanej książce tylko dla jasności wywodu opatruje stosowne fragmenty przypisami do poświęconej tej tematyce literatury.

---

¹ T. Jaskułowski: *Implikacje zjednoczenia Niemiec dla polityki zagranicznej RFN w latach 1989–1990*, Neriton, Warszawa 2001.

W książce autor wykorzystał bogatą bazę źródłową oraz głównie niemieckojęzyczną literaturę przedmiotu. Swoje obszerne badania archiwalne przeprowadził przede wszystkim w Archiwum Federalnym w Berlinie, Fundacji Partii i Organizacji Masowych w Berlinie, Archiwum Polityki Chrześcijańsko-Demokratycznej w Bonn, Archiwum Federalnej Fundacji ds. rozliczenia dyktatury SED w Berlinie, Archiwum Roberta Havemanna w Großhennersdorf (Saksonia), Centrum Europy Wschodniej w Berlinie czy Bibliotece Fundacji Konrada Adenauera w Sankt Augustin.

Praca ta stanowi uzupełnienie dwóch poprzednich monografii autora poświęconych NRD². Książka powstała w ramach projektu *Consolidation and Deconsolidation of Democracy in the Transition Societies of Central and Eastern Europe*, który został zrealizowany przez autora w latach 2006–2008 na Uniwersytecie Technicznym w Dreźnie.

Książka jest ciekawa i wartościowa, wnosi istotny wkład do literatury poświęconej ostatnim miesiącom funkcjonowania NRD, a tym samym historii Niemiec Wschodnich i zjednoczenia obydwu niemieckich państw w jeden organizm państwowy. Atutem książki jest dogłębna analiza poszczególnych wydarzeń z ostatnich miesięcy istnienia Niemieckiej Republiki Demokratycznej, a zarazem prac ostatniego rządu tego kraju, oraz obiektywne ujęcie, w tym wieloaspektowy energiczny punkt widzenia dotyczący tych wydarzeń i poczynań przedstawicieli rządu Maizièrè'a. Jaskułowski spojrział na ostatnie miesiące NRD w inny sposób niż dotychczas czyniło to wielu autorów zajmujących się tą problematyką. Praca ta wypełnia lukę w polskiej i niemieckiej literaturze przedmiotu.

Recenzowaną pracę polecam wszystkim czytelnikom, którzy interesują się nie tylko istnieniem Niemieckiej Republiki Demokratycznej, jej polityką wewnętrzną i niemiecką polityką zjednoczeniową obydwu państw niemieckich, ale także przemianami społeczno-politycznymi w Europie Środkowo-Wschodniej.

Paweł Popieliński

---

² T. Jaskułowski: *Władza i opozycja w NRD 1949–1988: próba zarysu*, Osteuropa-Zentrum Berlin, Berlin, Warszawa 2004; idem: *Pokojowa rewolucja w Niemieckiej Republice Demokratycznej w latach 1989–1990. Geneza–przebieg–efekty*, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2007.